

SPOMIENKA

**Život a dielo Janka Šafárika.
Venované 140. výročiu jeho úmrtia**

Devätnáste storočie, nazývané z pohľadu vývoja archeológie v Uhorsku a v Srbsku aj starožitníckym obdobím, sa v strednej a južnej Európe vyznačovalo predovšetkým zbierkotvornými aktivitami zameranými na budovanie kolekcii archeologických artefaktov. Archeologický výskum ako taký mnoho krát zostával v pozadí záujmu vtedajších bádateľov. Avšak postupná systematizácia vedeckého archeologického bádania, ako aj progresívne myšlienky z anglo-francúzsko-severského prostredia, pozitívne vplývali na vtedajšiu inteligenciu zastúpenú prevažne lekármi, učiteľmi a farármi, ktorí položili základ profesionalizácii archeológie v už spomenutých krajinách. Dôvod prečo sme

spomenuli práve tieto dve krajiny je spätý s menom Dr. Janka Šafárika (1814–1876), rodom Slovák, ktorý položil základy systematického, terénneho archeologického výskumu v Srbsku.¹

Janko Šafárik sa narodil 14. novembra 1814 v maďarskom Kiš-Kereši, ktorý v 19. storočí spadal pod Budapeštiansku župu. Narodil sa do slovenskej rodiny Jána Šafárika, staršieho brata Pavla Jozefa Šafárika, a zberateľky ľudovej poézie Zuzany Laučekovej, dcéry martinského rodáka, spisovateľa a prekladateľa Martina Laučka. Vzdelanecké rodinné zázemie predurčilo Dr. Jankovi Šafárikovi jeho životnú dráhu lekára, polyhistora, archeológa, muzeológa a filológa.² Tú začal v roku 1821, kedy

¹ V príspevku vychádzame z diel *M. Milinkovića* (1985), *S. Novakovića* (1877) a *V. Maksimovića* (1999), ktoré pojednávajú o životných osudoch a práci Dr. Janka Šafárika.

² Zameriavame sa predovšetkým na tú časť jeho bohatého životného diela, ktoré je zamerané na archeológiu.

sa zapísal na gymnázium v srbskom Novom Sade, kde vtedy pôsobil na pozícii riaditeľa jeho strýc, jeden z najvýznamnejších slavistov predminulého storočia, Pavol Jozef Šafárik. U svojho strýka dokonca šesť rokov, až do roku 1829, býval. S. Novaković (1877, 191) v nekrológu Dr. Janka Šafárika napísal: „... prítomnosť strýka, či už škole alebo doma, prebudila v ňom lásku k histórii, starinám juhoslovenským, okolo ktorých sa v tom čase P. J. Šafárik najviac zaujímal...“.

Po ukončení štúdia v Novom Sade odchádza v roku 1829 Ján Šafárik do vtedajšieho Prešporku, kde pokračuje v štúdiách na evanjelickom lýceu až do roku 1832. Tu sa zoznamuje s L. Štúrom, M. Hodžom či S. Chalupkom. Spoločne sa angažujú v „Štúrovej Spoločnosti československej“, ktorá je považovaná za základ budúceho štúrovského hnutia. Po trojročnom plodnom prešporskom štúdiu odchádza do Budapešti, kde začína študovať lekárstvo. Počas tohto pobytu nadviaže priateľstvo s Jánom Kollárom, neskorším prvým profesorom pre slovanskú archeológiu na Viedenskej univerzite. Z hľadiska archeológie mal veľký význam jeho pobyt v Prahe v roku 1838. Pod patronátom jeho známeho strýka, ktorý v tom období už pôsobil v Prahe, je uvedený do spoločnosti pražskej inteligencie. Svoj čas venuje predovšetkým archeológii a slavistickým štúdiám. Práve na svoj pražský pobyt sa J. Šafárik odvoláva vo svojom prvom diele venovanom historickým pamiatkam, ktoré napísal po svojom návrate do Srbska v roku 1839.

Toto dielo „Izvestije o putovanju po Srbiji 1846. godine“ (Durković-Jaksić/Nikolić 1993) pojednáva o jeho ceste po centrálnom a západnom Srbsku, ktorú vykonal na príkaz Ministerstva vzdelania. To totiž vo februári roku 1844 vydalo nariadenie, ktorým sa zakazuje poškodzovanie starých ruín, a zároveň vyhlásilo, že takéto staré ruiny sú pre štátne dobro a preto ich treba chrániť. V tomto duchu Šafárik „... obrátil svoju pozornosť na tie predmety, ktoré na základe veku a vážnosti obohatia srbské múzeum...“ (Novaković 1877, 199). Svoju pozornosť zamerl na ruiny rímskych a stredovekých miest, a taktiež stredovekých pravoslávnych kláštorov v doline rieky Ibar. Okrem opisov týchto miest sa zachovali aj jeho náčrty pôdorysov kláštorov. Výsledky publikoval v roku 1846, pričom v texte uviedol nadčasové tvrdenie: „Pri pozorovaní starodávnych predmetov, mincí či srbských, rímskych a gréckych kovových rôznorodých predmetov a zbraní, myslím,

že obzvlášť potrebné sú výskumy – vykopávky, lebo tie by najviac múzeá obohatili. Preto navrhujem ministerstvom vzdelania, aby dovolilo na významných lokalitách, kde sa teraz mnohé staré predmety nachádzajú, kopať pod dozorom človeka, ktorý sa veci rozumie“ (podľa Novaković 1877, 204; Milinković 1985, 78). Následne Šafárik uvádza zoznam lokalít, ktoré označuje ako rímske a starosrbské strediská.

Spoločenský záujem o najstaršie pamiatky Srbska sa odzrkadlil v založení Národného srbského múzea, ktoré Dr. Janko Šafárik pomáhal v Belehrade v roku 1844 zakladať. Už o štyri roky neskôr sa v tejto inštitúcii stáva hlavným správcom numizmatických a archeologických zbierok. Na tomto vedúcom poste zotráva dvadsaťdva rokov, až do roku 1870. V tomto období taktiež pôsobí ako podpredseda Spolku srbskej slovesnosti, kde sa venuje slovanskej epigrafike a filológii.

V roku 1865 dostáva Dr. Janko Šafárik poverenie od ministerstva vzdelania, aby vykonal „archeologické putovanie“, ktorého cieľom je „terénny výskum rozličných starých lokalít, a ak bude príležitosť, terénna rekognoskácia“ (Milinković 1985, 74). V lete toho istého roku sa vydáva do oblasti mestečka Rudnik (ležiaceho v centrálnom Srbsku, v regióne Šumadija), ktoré stáročia predstavovalo významné stredoveké banícke centrum zamerané na ťažbu striebra a olova. Významom by sme ho mohli porovnať s Banskou Štiavnicou. Dr. Janko Šafárik dňa 9. augusta 1865 začal kopať na kopci Veľký Šturec, kde sa nachádzali viditeľné ruiny murovaných architektúr, ktoré, ako sa ukázalo, pochádzali z 2. stor. n. l. Z jeho výskumu sa zachoval terénny denník, náčrty odkrytých situácií a predovšetkým opis jednotlivých stratigrafických vrstiev: „1. povrchová vrstva čiernej zeme; 2. sutina pozostávajúca z množstva kamenia, tehloviny, črepov a kovových fragmentov; 3. prepálená vrstva s výraznými stopami horenia, v ktorej sa nachádzajú zuhoľnatené časti dreva, črepy a tehlovina; 4. v hĺbke 3 stopy sa nachádza íloovitá zem bez nálezov“. Pri kovových nálezoch s viditeľnými zvyškami olova a striebra navrhuje, aby „... tieto fragmenty boli chemicky analyzované, nakoľko sú tieto analýzy veľmi dôležité a môžu povedať aká bola kvalita olova a striebra v rímskych dobách...“ (Milinković 1985, 75). V závere bádania Šafárik konštatuje, že výskumom odkryl zvyšky rímskeho chrámu zasväteného Terra Matrix. K tomuto záveru ho okrem získaných nálezov priviedol aj rímsky nápis na bronzovej tabuli, ktorý tu bol objavený krátko pred jeho

výskumom (*Milinković 1985, 74*). Archeologický výskum Dr. Janka Šafárika v Rudniku sa v súčasnosti považuje za prvé známe odborné „terénne vykopávky“ v Srbsku.

Dr. Jankovi Šafárikovi sa už za života dostalo viacero ocenení za jeho prínos pre výskum na poli archeológie a filológie. V roku 1861 bol ruským cárom Alexandrom vyznamenaný Rádcom Sv. Anny II. stupňa. V roku 1867 bol prijatý za riadneho člena Moskovského archeologického družstva. O dva roky neskôr bol prijatý do „Državnog Saveta Kneževine Srbije“ (Štátna rada Srbského kniežatstva). V roku 1871 mu udelil pruský cisár Wilhem I. Vyznamenanie kráľovskej koruny II. stupňa. Spoločenský a vedecký kredit, ktorý Dr. Janko Šafárik nepochybne mal, ho v rokoch 1871–1872 vyniesol na post učiteľa kniežaťa Milana Obrenovića, budúceho srbského kráľa, ktorému prednášal kurz archeológie.

Dr. Janko Šafárik zomrel v noci z 18. na 19. júla 1876 v Belehrade, kde je aj pochovaný. Prínos jeho

diela pre rozvoj srbskej a slovanskej archeológie je nesporný, a preto si tento významný slovenský bádateľ s koreňmi po starých rodičoch z turčianskeho Martina a gemerského Kobeliarova zaslúži, aby jeho meno nebolo známe len v srbských archeologických kruhoch, ale aj v našich, slovenských.

LITERATÚRA

- Maksimović 1999* – V. Maksimović: Janko Šafarik. Glasnik narodne biblioteke Srbije č. 1. Sarajevo 1999, 41–54.
- Milinković 1985* – M. Milinković: Iztraživanja Janka Šafarika u Rudničkom i Čačanskom okrugu i počeci arheologije u Srbiji. Glasnik Srbskog Arh. Društva 2, 1985, 74–80.
- Novaković 1877* – S. Novaković: Dr. Janko Šafarik. Rad Jugoslovanske akademije znanosti i umetnosti. Zagreb 1877, 190–226 [online]. <http://dizbi.hazu.hr/?object=info&id=10304> [22-6-2016].
- Durković-Jakšić/Nikolić 1993*: L. Durković-Jakšić/M. Ž. Nikolić: Zavod za zaštitu spomenika kulture „Valjevo“: Dr Janko Šafarik – predgovor Izvjestije o putovanju po Srbiji 1846. godine. Valjevo 1993.

Milan Horňák

